x'jaqsmu magħna, ma hix ħaġa li kullħadd għandu jistenniha? L-ilsien malti huwa l-ikbar xhud tal-Ġrajja ta' Malta. Jekk Malta kellha Ġrajja kbira, għax kellha x'taqsam ma' ħafna nies, l-ilsien malti għandu jġib fih din it-tifkira billi jkollu xi fdal ta' dawk li magħhom kellna x'naqsmu. Ma setâx igħid aħjar Wolff mita mar jikteb li "kull ilsien huwa l-Ġrajja ta' niesu" "*Biography of a Nation*" u Benfey li "l-ilsien huwa l-isbaħ pittura tar-ruħ tan-nies, il-ġabra ta' dak kollu li ġiebu sabiex jieħdu riedhom f'idejhom": "*Speech is the truest picture of the soul of a people, the content of all that which has brought a people to self-consciousness.*" Ma għandniex għalhekk għax immaqdru l-malti jekk niktbuh xi ftit imħallat. **Jiena jidhirli li jew il-malti ma huwa lsien għalih xejn; jew, jekk huwa lsien għalih, sar hekk billi kellu x'jaqsam ma' ħafna ilsna oħra, u xebbaħ dak li ħa minnhom mal-*fond* li kellu, u sar ilsien għalih.**

Għalhekk nitgħallmu l-malti bl-imħabba. Hu xinhu, hu ilsien missirijietna! Din ma hix ħaġa li nagħmluha kif irridu aħna: dak sibna, jekk ma jogħġobx nagħmlu kemm nistgħu biex isir jogħġob. Hu dmir ta' kull Malti li jagħmel dak li jista' sabiex l-ilsien tagħna jikber u jkun għalina l-Maltin rabta bejnietna bħal aħwa u rabta mal-għażiża art twelidna, Malta!

P. Serafin M. Zarb O. P.

NAHA JEW *NAĦĦA*?

Fil-"Malti" tinkiteb dejjem *naħħa*, bit-tieni għerq imtenni; imma ħażin. L-ewwelnett il-ħoss, li aħna natu lill-kelma *naħa*, hu b'*ħ* waħda, m'hux bi tnejn. Tarġa', il-plural jagħmel *nħâwi* jew *naħiet*. Dan juri li l-kelma għandha *ħ* waħda, m'hux tnejn. Il-kelma *naħħa* kienet tatina plural bħal *naħaħ* (1). Fl-aħħar, *naħa* ġejja mill-għerq dgħajjef *naħw*; il-*w* għabet għal kollox barra mill-plural *nħawi*. It-tieni sura *neħħa* għandnha *isem il-għamil* tagħha *tinħija*, u m'hux *naħħa*.

Sajdun.

(1) Ara t-*Tagħrif* faċċ. 75 għadd 9.

X'JISWA L-MALTI

Mindu ħareġ il-''Malti'', ġietni xewqa kbira li jiena wkoll ingħin lil dawn ir-rġiel, li qegħdin jaħdmu għall-ġieh ta' lsienna, l-aktar billi nikteb xi ħaġa ta' fejda, għall-ġid u għat-tagħlim ta' min jaqraha. Imma issa ħaġa u issa oħra, qatt ma qbadt nikteb, u ħabbilt moħħi wkoll ħafna fuqiex sejjer nikteb! Ħsibt u rajt li ma stajtx nagħmel ħaġa aħjar ħlief li nuri l-ħtieġa u l-għajnuna li jatina l-lsien tagħna. U dan il-malti għal fejn nitgħallmuh? X'jista' jiswielna? Għal fejn noqogħdu nħabblu moħħna fuqu? Hekk sejrin ilabalbu l-egħdewwa ta' lsienna, u dawk li m'humiex egħdewwa wkoll. Dan li sejjer nikteb ikun tweġiba għal dawn il-mistoqsijiet.

Bil-malti ma naqalgħux ħobż, mela għal fejn nitgħallmuh? Huwa l-bniedem igħix biss bil-ħobż? Huwa l-bniedem barra minn ġismu ma għandux ukoll ruħu, li jixraq li jżejjinha bil-għerf. Il-għerf fi żmenijietna kiber wisq, l-aktar fuq il-ġrajja u l-ilsna tal-lvant. Fi żmenijietna, il-għorrief ta' l-Ewropa marru fil-Palestina u fil-Mesopotamja, u hemm, fost il-ħerba, sabu l-fdal ta' bliet kbar, u kotba, u djar u minn kollox. U billi l-kotba mqaddsa, li għandna, ġejjin mil-lvant, hekk ukoll kiber it-tfittix u l-għerf fuq il-kotba mqaddsa. U hawn naraw kemm jiswa l-malti għal dan it-tfittix. Qabel xejn, il-lsien li bih huma miktubin il-kotba tal-Għaqda l-Qadima huwa l-lsien lhudi. U dan il-lsien lhudi hu lsien xami li jixbah wisq lill-malti tagħna, u għalhekk aħna l-Maltin nitgħallmu l-lhudi bl-akbar ħeffa, u meta wieħed jaf il-lsien lhudi sewwa jista' jifhem aħjar il-kotba mqaddsa. Mhux dan biss, imma l-ilsna l-oħra tal-lvant, bħal ma huma l-babiloniż, is-sirjak, l-aramajk, kollha jixbhu l-Malti. Inġibu xi kelmtejn bil-babiloniż, il-lsien ta' dik il-belt li fil-qedem kienet tbażża' d-dinja bil-qawwa tagħha, biex taraw is-sewwa. Bil-babiloniż omm hi *ummu*, għoġol *agalu*, oħt *aħotu*, ħu *aħ*, lsien *lisanu*, kelb, *kelbu*. Qegħdin taraw kif il-babiloniż, wieħed minn l-eqdem ilsna xamîn, jixbah lill-malti tagħna!

Imma biex wieħed jitkixxef fuq in-nies u l-ġrajja tal-lvant, mhux biss jeħtieġlu jkun jaf l-ilsna tal-lvant, imma wkoll jeħtieġlu li jkun jaf jaqrahom sewwa. Meta l-ewwel darba mort nitgħallem bil-lhudi, is-surmast staqsieni jiniex Malti, u mita għidtlu "iva", kalli li jien stajt naqra l-lhudi aħjar ħafna minn sħabi,

m '*m" • Uicn xan'i- U iiena T % malajr M h« ki en Lhcl sħabi l-Ingbż- u 1-German,ż, tKħa|| " Wi,

lem lgh.d / b,·ikrah .mħabba fxi ittra lin > , " " ^ Hekk darikienu jaħsb.. li \-profeta lSaia "Jqd T^'nroi wkoll. għaliex Isa.a j.ssejjaħ bin^'Ui, ISeToħ likicnu jafu jaqraw H-lhud, sewwa, r f SJ tot minnu għaliex .semm.ss.er sa.ahu wieħed d> ma kienx. minnu: għal.cA u u W i e ħ e d m -Tfi isem il-profeta hu Għamos. U dan ma kienv SSfi»"i daw/l-iżbalji li ħadu 1-ghorrief!

n-teien malti. mhux biss igħmna nitgħallmu malajr i¦u, u I-ilsna l-oħra tal-lvant, imma jgħinna wkoll biex nif^ kliem b'dawn l-ilsna, I.b.ll. 1-lummejt.n, maj.stàx. jiftiehe, sewwa Darba waħda konna qegħdin infissru mil-lhudiU., baia, u ġietna 1-kelma qippod. Is-surmast qalilli l-għorrief^ kinux jaqblu fuqit-tifsir ta' dinll-kelma lhudija, imma liaktara kienet tfisser bhima bix-xewk. Hawn jien ħarist lejn sieħbi, Malf bħali, (i)u għedt lis-surmast li aħna Malta għandna'bhL bix-xewk linsejħulha qanfitd. Mela qippod m'hix ħlief il-qanfud biss aħna daħħalna n. u biddilna \-p f'f,- żewġ ittri lita'siy jitbiddiu. Hekk daħħalna wkoll n fil-lhudi tiażir u għaniilniel hanżir. U hawn intbaht li ħafna kliem malti m'hux ħliel'klien Ihudi b'n miżjuda. U dangħenni ħafna fl-istudju tal-Bibbja Ara kemm hu hekk.

Mita konna qegħdin infissru 1-ktieb tal-Genesi, u ġejnafeji igħid liAlla kien għadu mabagħatx xita fuq1-art, imma kien jitla' led ujsaqqi l-art kollha, inqalgħet taħwida fuq il-kelnn lhudija ed. S.Ġlormu, fil-Volgata, fissirha u qaljons jiġifieii gttajn. Imma s-surmast tagħna (2) kien igħid litfisser fw, J.en ħsibt urġajt ħsibt, żidt dik\-n tal-malti 11 ġiet ned; <ui ttxbah hH-kelma maltija nida, u għedt: hawn aħna, hija** lUdakli-żmien kienet issaqqi 1-art flok ix-xita. Hekk il-malfi K'en għajnuna kbira għalija !

Mhux biss. Min irid imur fl-artijiet tal-lvant għt-tfiBàl emmejna fuq ikollu x'jaqsam man-nies ta' dawk l-artijietj iixbaħ £r ,n"",aGharab u Jitkellmu bil għarbi. Issa 1-f^ ^ hafna [,¦¦·lm,ti u aħpa nitJ ħaiim„h fradda«

p7 Karm Zamn"t tan-Naxxar.

W' Mechineau S.J.(Alla jaħfirlu).

„, u oħalhekk, wieħed ikun jista' jitkelleni ma<A sal fhimhom bla ma jħallihom iqarrqu bih ma <Wk in·nJes fiinna wkoll. " Ha"a % mU

,R Uuwa 1-malti għat-tiżjin ta'mohħna ug ħalUw w ...malti manaqalgħux ħobż ? Minigħid hekk ;iTS'għinna? B'7r d bil-bosta. Għal dakligħidna fuq|{' kun, ^għed ffirbi u b Rfc.lb.kk aħna 1-Maltin malajr Lmm maltin qegħdm jaq.lgħu ħobżhom mal-Għarab fl A ¦¦SS.i«j.. (ukienu fi.-Tripolitanja) „ fl-Arabja u \

Mela 1-malti jiswielna għal kollox, jiswiehia għal ruħ wielna għal ġisimna, u jekk ma kienx hekk, il-maiti nħobbuh, mgħozzuh u mtghallmuh, għax hu 1-ilsien taeħna Mlsien ta' art twelidna, 1-ilsien ta ommijietna, l-i,sien b hu wieħed minn 1-eqdem tad-dinja, 1, bihgħedna 1-ewwel kelmiet ta' ħajjietna.

Dun Pietru Pawl.

DWAR IL-KELMA "LAHWA

Din il-kelma "laħwa" ninqdew biha biex insejħu lil sħabna f'daqqa jew lil ximiġimgħa ta'nies mita nkunu rriduhom jiftħu widnejhom għal daklinkunu sejrin infehmuhom. Xinhi dmil-kelma "laħwa" ? Hi miktuba sewwa hekk? Jewtrid linkiteb "1-aħwa" ?

Din il-kelma ninqdew biha bħala sejħa (vocativo) u miktuba l-aħwa jiġi li fiha żewġ kelmiet, waħda minnhom b'bixra taar-¦Wu: Huwa fil-vokattiv jidħol l-artikiu? Aħna mita mtkellmu g*' miġimRħa ta'nies, kifngħidu ?Ngħidu : Maltin, GUwd^n W, uimg.huna, mangħidux: il-Maltin, il-Għawdxin; ;. muimgħuna. Jiġifieri ma ninqdewx bl-artiklu. Mela Httr / S laħ*« mahix artiklu. Ghaliex mela ngħidu laħwa u mhux mwa f